DIFERENŢIALELE DIVINE ALE LUI LUCIAN BLAGA – UN MODEL METAFIZIC DE GENEZĂ A LUMII

Lucian Blaga's Divine Differentials – *A Metaphisic Model of the Origin of the World*

Eugeniu NISTOR[1]

Abstract

In Blaga's *Divine Differentials*, the Great Anonymous (also called the „Generator") is the absolute metaphysical principle or the „metaphysical center" of the world, an autarchic „integrated whole", the utmost complexity, having the ability to generate „ad indefinitum" existences of the same substantial magnitude and structural complexity. „However, as a representative of the Absolute Existence, having infinite creation possibilities, without exhausting its creative substance and without" feeding on other substantial elements from the outside world, the Great Anonymous keeps the human individual at the periphery, and confronts him with a series of obstacles, within the strict limits of his humble human condition, thus obstructing his access beyond the walls of the transcendent. And to prevent the emergence of „equivalent Gods", which would lead to a „serious divine anarchy", the Great Anonymous refuses even to consider its own self lest it should reproduce itself by the mere act of self-determination; that is why it generates and emits from the Anonymous Fund only peripheral and „less nuclear" differentials, because in the philosopher's view, the „divine differentials (we refer to heterogeneous ones) are essentially as many infinitesimal carriers of a virtual, ultimate simplicity". Emitted in infinite and heterogeneous series (more rarely homogeneous), the divine differentials are „left to chance" so as to o integrate, according to the principle of the minimal or the sufficient correspondence, and form complex existences. Different from Leibniz's monads and Herbart's realms, they integrate into the so-called formative units; forming more or less complex structures, they disintegrate themselves after a while because all formative units are subjected to „transience" and are ephemeral. Just as the Divine Differentials, formative units make up the trans-biological fund, integrating into everything that exists (according to „correspondences"), but the „maximum level" of the integration process admitted by the Great Anonymous is the one reached by human consciousness, where are integrated the more „nuclear" differentials, but beyond them – any kind of evolution is blocked!

Keywords: The Great Anonymous, divine differentials, formative unit, Leibniz's monads, autarchic entity, genesis.

Descriind, în *Diferenţialele divine* (1940), mai multe variante ale genezei lumii, Lucian Blaga pledează pentru validarea acelor concepte metafizice care au anvergură şi „încapsulează" în chipul cel mai credibil experienţa umană, căci, precizează el: „fără o metafizică, declarată sau latentă, omul nu poate exista", iar „în istorie nu s-a declarat nicicând o vacanţă metafizică."[2]

În consideraţiile filosofului, din prefaţa volumului amintit, acesta anunţa încheierea sistemului său de gândire şi constata că, „încetul cu încetul, şi din mai multe părţi deodată, a durat o clădire până sus: «Acum a venit rândul cupolei»."[3] Arătând că unele elemente ale teoriei sale metafizice au fost expuse şi în cărţile anterioare (*Cesura transcendentă, Geneza metaforei şi sensul culturii* şi *Artă şi valoare*), filosoful recunoaşte că acestea prezentau unele

[1] Assistant Prof. PhD, „Petru Maior" University of Tîrgu-Mureș

[2] Lucian Blaga – *Trilogia cosmologică: Diferenţialele divine, Aspecte antropologice, Fiinţa istorică,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1997, p. 19

[3] *Ibidem*, p. 11

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

„particulare îngrădiri", referindu-se restrictiv doar la „anumite fragmente sau ținuturi ale existenței (cunoașterea, cultura, valorile)" și „după cum oricine o recunoaște, metafizica nu e încă împlinită fără o viziune de ansamblu de natură «cosmologică» (...) Volumul concepției metafizice a crescut cu fiecare nou ținut luat în cercetare. De astă dată se va construi cercul ultim, menit a închide în ocolul său toate celelalte."[4]

În absența „apetitului speculativ", care s-ar părea că se prelungește în lume ca un semn al „infirmității omenești", filosoful este cel care ar trebui să se încumete să „examineze limitele pe care o înaltă rânduială le impune cunoașterii"[5] Căci „tema poartă pe trupul ei rune și răni. Rune cu semnificații pierdute – cine le va tălmăci din nou? Răni dobândite în lupta cu toate îndoielile – cine le va vindeca?"[6] Iar în discutarea acestui context nici o nouă concepție filosofică sau teologică nu poate ignora momentul criticismului kantian, cu superba lui schelărie de idei, deoarece „Ar fi o mare greșeală să se creadă că un Kant a trăit degeaba."[7]

Viziunea cosmologică blagiană are merite incontestabile sub aspectul originalității, de care ar trebui să țină cont orice cercetător onest, însă „aici, mai mult ca în oricare altă parte, Blaga produce o lume imaginară, frumoasă, prea frumoasă poate, prin poezia ei imanentă, dar cu defectul irealității."[8] Căci această cosmologie, cam prea „închisă în jocul imaginației", postulează „existența unui centru metafizic nevăzut, care este altceva decât lumea", pentru ca apoi să-l identifice sub această cupolă pe însuși „Marele Anonim"[9] Toate acestea sunt păreri și opinii, suferind adesea de viciul subiectivității, dar Blaga a prevăzut și riscurile la care se va supune prin publicarea acestui (auto-intitulat, cu evidentă modestie) „studiu de metafizică cosmologică", inclusiv intrarea în arenă a „unor critici în stare să-și exprime bănuiala și neîncrederea față de valoarea filosofică a ideilor numai fiindcă acestea ar fi «prea frumos prezentate»"[10]

Socotit un fel de „centru metafizic", situat „dincolo de orice lumină și de orice neguri", Marele Anonim este un termen care „n-are valoare demonstrativă pentru existența designată", el fiind „existența care ne ține la periferie, care ne refuză, care ne pune limite, dar căreia i se datorează orice altă existență." Acesta este derutant în multe privințe, având evidente „apucături egocentrice", astfel încât „calificarea" acestor manifestări față de ființa omenească „le-ar stârni stupoare teologilor", căci „egocentrismul Fondului Anonim depășește cu mult cele arătate."[11] Curiozitatea omenească, dar mai ales pasiunea filosofică îl împinge pe gânditorul din Lancrăm să încerce o reperare a acestuia, conform propriei mărturisiri, „călătorind prin noi înșine în căutarea lui, l-am bănuit la un moment dat și dincolo de noi", dar, mai apoi, recunoaște că „am fost nevoiți să-l gândim

[4] *Ibidem*
[5] *Ibidem,* p. 15
[6] *Ibidem*
[7] *Ibidem,* p. 16
[8] Gheorghe Vlăduțescu – *Filosofia legendelor cosmogonice românești,* Editura Minerva, București, 1982, p.200
[9] *Ibidem,* p.201
[10] Lucian Blaga – *Trilogia cosmologică,* ed. cit., p. 14
[11] *Ibidem,* p. 27

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

cu accentul dislocat şi cu greutatea tot mai mult dincolo de noi, în zone mai presus de toată făptura."[12]

Stând la îndoială dacă Marelui Anonim să-i zică şi Dumnezeu, Lucian Blaga preferă să-l înzestreze pe acesta cu „atributele divine", adăugându-i şi sintagma „Generatorul" (probabil din intenţia de laicizare a numelui), socotindu-l un „«tot unitar», de o maximă complexitate substanţială şi structurală, o existenţă pe deplin autarhică, adică suficientă sieşi", atribuindu-i capacitatea de a se „«reproduce» *ad indefinitum,* în chip identic, aceasta fără a se istovi şi fără a-şi asimila substanţa din afară."[13] Luând în considerare „puternicia" Marelui Anonim, trecând dincolo de orice „subtilităţi scolastice", filosoful se încumetă, în demersul său speculativ, să-i atribuie Marelui Anonim inclusiv capacitatea de a fi nu doar „un creator de lumi, ci un generator de Dumnezei echivalenţi."[14] Însă, în această ipostază, asupra totului existenţei, ar plana o mare primejdie, deoarece ar rezulta fie „tot atâtea sisteme autarhice care s-ar sustrage pazei şi controlului central, fie sisteme egocentrice care ar încerca să se substituie întâiului şi tuturor celorlalte", iar consecinţa acestor posibilităţi reproductive, necontrolate, ar duce la o gravă „teoanarhie."[15] Deşi posibilităţile lui sunt enorme, Marele Anonim refuză generarea de „toturi divine", tocmai pentr a nu-şi pune în pericol „centralismul existenţei", manifestându-se generator doar „prin acte reproductive cu obietivul minimalizat (...)" atât „sub unghi substanţial, cât şi sub unghi structural."[16]

Aşadar, pândit de primejdia rezultată chiar din profesia sa de „natură generatoare", care, cam necontrolată, ar duce la „o serie de existenţe similare divine", consolidându-şi pe deplin autarhia, Marele Anonim optează pentru un proces de creaţie care se manifestă plenar prin „diferenţiale", ce posedă un conţinut „minim substanţial" şi, prin urmare, sub „unghi substanţial", pot fi simbolizate „ca o serie de puncte...", iar „sub unghi structural, pot fi imaginate simbolic ca fragmente infinitezimale eterogene, dar absolut simple, ale sferei sau ale cercului divin."[17] El îşi îngrădeşte la maxim creaţia, procedând la o „*degradare* şi *decimare* a «posibilităţilor»", admiţând unele acte creatoare şi suspendând altele, deoarece „ceeea ce se îngăduie să fie «creat» şi ceea ce este «oprit» se întregeşte complementar: aceste două părţi ar face împreună un Dumnezeu."; şi în acest fel „orice creatură directă a Marelui Anonim va fi un infim fragment, îngăduit şi liber realizat, al unui Dumnezeu posibil."[18] Cosmosul / lumea în ansamblul ei, cu toate elementele de substrat presupuse, ar fi o *creaţie directă*, în timp ce „substanţele şi formele complexe" ar constitui obiectul *creaţiei indirecte* a divinităţii. Dar cum „voinţa Marelui Anonim nu prezintă analogii cu voinţa omului", având o altfel de manifestare, adică nu este „plăsmuitoare" sau constructivă, ci categoric eliminatorie", filosoful încearcă să ne convingă că fiecare act creator al acestuia „trebuie socotit de fapt ca generare sau procreare denaturată până la

[12] *Ibidem*
[13] *Ibidem,* pp. 27-28
[14] *Ibidem,* p. 29
[15] *Ibidem,* p. 30
[16] *Ibidem*
[17] *Ibidem,* pp. 34-35
[18] *Ibidem,* p. 31

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

nerecunoaştere, prin radicală mutilare anticipată." [19] Ipostazele reproductive sau posibilitățile repetiției întocmai a creației, din perspectiva existențelor identice sau similare, ar reprezenta însă „marea spaimă a Fondului Anonim", asupra căruia planează „o singură primejdie": aceea a „propriei sale naturi generatoare de identităţi."[20] De aceea, îndemnat de „previziuni hegemonice", actul generator al Marelui Anonim „este totdeauna voit restrâns la un segment absolut simplu sub unghi structural şi minimalizat la extrem sub unghi substanțial."[21]

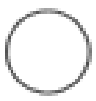

Fig. 1

Fig. 2

Procedând la reprezentarea grafică a divinității printr-un cerc sau o sferă (fig. 1), filosoful arată că procesul teogonic poate fi „ilustrat printr-o serie neclintită de sfere sau cercuri cu totul asemenea" (fig. 2), dar că în realitate „acest proces teogonic nu se declanşează" deoarece „efortul voliţional al Marelui Anonim are ca obiective ceea ce nu trebuie să facă, iar nu ceea ce se face."[22] Şi, după cum apreciază Lucian Blaga, cea mai bună dovadă că Marele Anonim nu are alte ipostaze, decurge din chiar faptul că „Lumea ia fiinţă pe două temeiuri: întâi, pe temeiul reproductibilităţii *ad indefinitum* a lui Dumnezeu; şi al doilea, pe temeiul incompatibilităţii acestei serii divine cu hegemonia lui Dumnezeu", care îşi conturează propriile lui posibilităţi de creaţie şi „izbuteşte în cele din urmă să le dea peste cap, măcinându-le."[23] O altă problemă pe care o ridică filosoful este legată de o mai veche variantă a genezei lumii: aceea prin care „aceasta ar fi într-un fel egală cu însăşi gândirea lui Dumnezeu", când divinitatea s-ar găsi „într-o situaţie dificilă şi plină de riscuri", mai potrivit fiind, ca măsură de precauţie, „să-şi stingă aproape în întregime gândirea, sau să se gândească de fiecare dată pe sine însuşi, aproape în întregime într-un fel «negativ», pentru a nu se realiza."[24] Deci Marele Anonim „nu-şi permite nicidecum să se gândească «pozitiv», decât în diferențiale."[25]

Dar intenţia filosofului de a se distanţa şi delimita, cât mai mult posibil, de cele trei variante cunoscute *ale genezei*, atât de modelul cosmologic iudeo-creştin (unde geneza lumii este echivalentă cu însăşi gândirea magică a lui Dumnezeu, care creează din iubire o lume imperfectă), cât şi de cel al neo-platonicienilor (bazat pe un amplu proces creator emanativ) şi de modelul monadologic al lui Leibniz (unde fiecare monadă este un *microcosm*, oglindind lumea în integralitatea ei, fără a „exista două monade absolut la fel") – duce la o uriaşă contradicţie, care nu le putea scăpa criticilor, între care se situează şi prof. Gh. Vlăduţescu, care, pe bună dreptate, constată că „lăsând diferențialelor libertatea de integrare în individuale, tipuri, moduri ontologice, el (L. Blaga – n. a.) îl «însărcinează» pe

[19] *Ibidem,* pp. 31-32
[20] *Ibidem,* pp. 32-33
[21] *Ibidem,* p. 34
[22] *Ibidem,* p. 38
[23] *Ibidem*
[24] *Ibidem,* p. 39
[25] *Ibidem,* p. 39

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

Marele Anonim să controleze procesul, dar ceea ce i-a dat cu o mână, îi ia, fie şi parţial, cu alta", căci „«procesele de integrare ale diferenţialelor nu se mai fac sub controlul direct al Marelui Anonim, ci numai sub puterea faptului că diferenţialele eterogene se potrivesc şi se întregesc prin însăşi structura şi natura lor, în vederea unor formaţiuni mai complexe...»"[26]

Pe de altă parte, încă o dată se observă o mare dilemă a cosmologiei blagiene: ni se vorbeşte când despre Marele Anonim, când despre Dumnezeu, când despre Fondul Anonim iar, mai încolo, despre Fondul Originar, Generatorul central, Generatorul „transmundan", Existenţa originară sau Existenţa cosmică – într-o frapantă şi derutantă indecizie!

Doar atunci când se referă la limitarea posibilităţilor divine, Lucian Blaga recunoaşte că toate descrierile sale metafizice pot fi considerate doar nişte „anticipaţii teoretice" referitoare la procesul complex al genezei lumii, pe care el îl vede desfăşurat în trei faze: 1. faza precosmică – când posibilităţile de creaţie sunt reduse drastic, pentru ca Marele Anonim să-şi asigure autoritatea absolută; 2. faza genezei directe – când sunt emise cele două tipuri de diferenţiale (omogene şi eterogene), şi 3. faza genezei indirecte – când diferenţialele divine sunt integrate şi organizate sub aspect cosmic.

Dar să le descriem pe rând. Pentru prima fază filosoful formulează două variante de lucru: în primă variantă existenţa este unitară, dar de o complexitate şi o plenitudine absolută, iar Marele Anonim, din motive autarhice, „îşi reglementează înadins şi în chip preventiv reproductivitatea"; în cea de-a doua variantă se admite că „gândirea divină este de natură magică, identică cu actul realizator", când „Marele Anonim îşi va stinge orice act de gândire în aşa fel ca să nu aibă loc acest proces care ar degenera în descentralizarea anarhică a existenţei."[27] Din ambele variante ar rezulta o „«teogonie» fără de capăt", având un număr nelimitat de „sisteme acosmice divine, identice sau similare, bântuite de duhul răzmeriţei."[28]

Eliminând posibilităţile generării identităţilor, Marele Anonim s-ar putea angaja în actele genezei directe, determinând „existenţe masive şi complexe" (Eonii, Ideile, Timpurile, Formele), toate acestea presupunând „acte monofazice corespunzătoare."[29] Dar nu o face, adoptând „cea mai limitată dintre posibilităţi, aceea de a-şi pulveriza obiectivul actului generator în diferenţiale divine, adică de a emite purtătoare infinitezimale de structuri virtuale absolut simple...", procedând la „constituirea de fiinţe sau făpturi mai «complexe» numai indirect, prin integrare de «diferenţiale»"[30] În categoria de „creaţiuni" ale acestui tip de geneză indirectă, de «integrare», «organizare» a diferenţialelor divine (care sunt eterogene sau omogene), filosoful aminteşte: cuantele de energie, atomii, moleculele, celulele, inconştientul psihic ş.a. Dar „orice existenţă concretă de natură empirică se învederează ca purtătoare a unor note de discontinuitate", însă şi

[26] Gheorghe Vlăduţescu – *Filosofia legendelor cosmogonice româneşti,* ed. cit., p. 207
[27] Lucian Blaga – *Trilogia cosmologică,* ed. cit., p. 41
[28] *Ibidem,* p. 42
[29] *Ibidem,* p. 44
[30] *Ibidem,* p. 44

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

legat de acest aspect filosoful pune în discuție trei moduri distincte, și anume: *discontinuitatea comparativă* (existența în cosmos, spațiile goale alături de cele pline cu materie, existența alături de materia anorganică a ființelor vii, existența alături de ființele inconștiente a celor vii și conștiente etc.); *discontinuitatea intrinsecă* (societatea e un organism compus din indivizi, un organism viu este compus din celule, cristalele sunt compuse din molecule etc.); *discontinuitatea de repetiție* (existența unei pluralități de indivizi exprimând aceeași tipologie, așa cum este omul, care s-a împlinit nu ca unic exemplar, ci „ca o repetiție plurală de indivizi"). În acest ultim tip de discontinuitate empirică pune gânditorul în discuție *problema delicată a individuațiilor* care „se caracterizează prin diverse particularități, printre care unele cu totul unice, iar altele de o generalitate divers gradată." Apoi Blaga dă ca exemplu cazul de individuație al gorunului și specifică expres că „individuațiile ca atare ar apărea în afară de sfera cognitivă a divinității." [31] Pentru a comenta apoi, imediat, ca răspuns la unele (posibile) mirări, referindu-se la „o metafizică mai puțin curentă care crede că Dumnezeu nu a creat decât «tipul» gorunului, fie ca model ideal (...), fie ca o misterioasă putere organizatoare..."[32] Dar mirările sunt atenuate doar în aparență, în realitate ele iscând, mai departe, alte întrebări și nedumeriri. Intuind că există și un Dumnezeu al eresului popular, Blaga încearcă să-l recupereze, să-l repună în circuitul cultural și să-l apropie, ca funcționalitate, de Marele Anonim Generatorul, trasându-i „profilul" într-o manieră cam schematică, din doar câteva sumare caligrafieri: „O metafizică populară curentă atribuie lui Dumnezeu un asemenea exces de grijă pentru fiecare fir de păr al nostru și pentru fiecare fir de nisip al mărilor."[33]

De asemenea, filosoful pune în discuție și punctul de vedere al unor interpreți arabi ai metafizicii aristotelice, care, restrâng gândirea divinității la „forme", la „acte ideative" și la „tipurile generice", ceea ce ar duce la contestarea posibilității dumnezeirii de „a gândi și a cunoaște individul ca atare", clătinând din temelii doctrina creștină. Admițând posibilitatea genezei divine, Blaga se referă la două variante de „tehnică genetică", și anume: 1. emisie directă din „substanța și structura divină", în cadrul căreia gândirea să nu fie parte a procesului; 2. procesul genetic are la bază chiar gândirea elementelor genetice, situație în care, în fapt, s-ar exersa modelul genezei biblice care „lucrează cu o gândire magică de maximă intensitate și eficiență." [34] Dar, cum pentru Marele Anonim este periculos să gândească creația (fie și magic), el va gândi doar în diferențiale divine, „și nici măcar acestea el nu le gândește pe toate, ci numai pe acelea care nu sunt de-a dreptul nucleare..."[35] Și astfel, chiar dacă „actele generatoare de Toturi sunt posibile, ele rămân necunoscute."[36]

Se știe că procesul genezei lumii, ca supoziție metafizică, a fost experimentat prin „naștere" și „creație" sau prin „emisie"și „emanație", trimiterile lui Blaga fiind fie la

[31] *Ibidem,* p. 50
[32] *Ibidem,* p. 51
[33] *Ibidem*
[34] *Ibidem,* p. 52
[35] *Ibidem,* p. 53
[36] *Ibidem,* p. 55

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

modelul biblic, fie la sistemele indiene, „care echivalează lumea fie ca o emanaţie substanţială, fie ca un vis al lui Dumnezeu" sau la sistemele gnostice neoplatonice ori la efulguraţiile monadelor lui Leibniz, unde orice monadă reprezintă lumea în miniatură, „o lume psihic introvertită." Dar cum actele Fondului originar pot primejdui centralismul existenţei Marelui Anonim, dacă s-ar încumeta la generarea de „Toturi (divine, ipostatice, eonice, tipice)", alternativa rămasă este unică: mutilarea la maxim a „rezultatelor actelor sale" şi restrângerea la generarea prin diferenţiale divine. Dar ce sunt acestea? Lucian Blaga ne răspunde: „O diferenţială divină este echivelentul unui fragment infinitezimal din Totul substanţial şi structural, deplin autarhic, trasspaţial al Marelui Anonim."[37] În ceea ce priveşte *substanţa unei diferenţiale divine*, aceasta „nu e identică cu niciuna din substanţele empirice şi nici cu acelea cu care operează teoriile ştiinţifice." Deşi, explică Blaga, „substanţele «diferenţialelor» le prefigurează pe toate celelalte." Căci diferenţiale divine sunt de „natură «substanţială», iar diferenţialele eterogene se diversifică şi sub acest unghi al substanţei, dar ele nu vor fi niciodată de natură caracterizat «energetică» ori «materială», sau de natură caracterizat «psihică» ori «spirituală»". Pentru a atinge aceste „stări", diferenţialele ar trebui să treacă printr-un complex proces „de integrare şi organizare", între exemplele servite de filosof fiinf *cuantele de energie* şi *materia,* care reprezintă „o integrare şi organizare de anumite diferenţiale divine, atât eterogene cât şi omogene."[38]

Potrivit concepţiei blagiene, actul genetic al Marelui Anonim se situează încă în „faza pre cosmică", când, ca măsură preventivă, diferenţialele situate în zone „mai centrale, mai nucleare" sunt „parţial discriminate" şi „prohibite", mai potrivite fiind cele din „zone mai periferiale sau mai puţin esenţiale, diferenţialele divine eterogene..." În acest complex substanţial şi structural al „Totului divin", filosoful ne atrage atenţia că trebuie ţinut cont de unele distincţii, şi anume: „energia fizică are deci ca substrat diferenţiale variate, dar specifice; materia de asemenea alte diferenţiale variate, dar specifice; viaţa de aşijderea; şi psihicul şi spiritualul nu mai puţin; fiecare regiune cu diferenţialele sale de bază eterogene, dar specifce."[39]

Încercând o explicaţie a *genezei indirecte* (faza a treia a procesului cosmogonic, Blaga se referă la „indivizi" ca la nişte existenţe în stare să reacţioneze pentru a apăra sau reface „întregul", între care situează *cristalele,* fiinţele atipice, plantele şi animalele. În acelaşi context este pusă în discuţie problema manifestării „tipice" la unii indivizi (precum ghimpii trandafirilor, pentru că ghimpi au şi alte plante, iar acestea sunt manifestări „transtipice"), precum şi aspectul mai paradoxal al *izvoadelor,* când aceeaşi însuşire a unui anumit tip poate fi caracteristică şi altor specii, ca „însuşire generală" (exemplul marsupialelor australiene, cu prezenţa unor însuşiri similare şi la specii europene precum sobolul, veveriţa, lupul).

Procedând la evidenţierea celor trei grupe de particularităţi vom avea: *singulare* (aparţinând numai unor indizi fiind irepetabile), *tipice* (aparţinând „tuturor indivizilor unui

[37] *Ibidem,* p. 56
[38] *Ibidem,* p. 57
[39] *Ibidem,* p. 58

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

gen") şi *izvodale* (care aparţin „tuturor indivizilor de acelaşi gen, dar şi unor indivizi din genuri cu totul diferite"), Blaga subliniază importanţa ultimelor două grupe, ale căror particularităţi constituie *esenţa*, adică „«modul de a exista» al făpturilor sau «modul ontologic»", acestea fiind însă limitate „deţin totuşi locurile cele mai hotărâtoare în arhitectura universului."[40]

Dar fiecărui mod ontologic îi corespund „două momente corelative", primul fiind „felul de a fi", iar al doilea „orizontul de care este legat". Dacă „felul de a fi" variază prin anumite „grade de intensitate", atunci orizonturile „felurilor de a fi" sunt diferite de conceptele de spaţiu şi timp, distingându-se „prin complexitatea lor." Trecând la exemplificări filosoful descrie modul ontologic al cristalelor, care există într-un orizont al lor şi legătura cu acesta durează din *faza devenirii,* până la împlinire; modul ontologic al plantelor presupune reacţii în orizonturile lor specifice, corespunzătoare „rânduielilor lor finaliste"; *modul ontologic animal* este însă mult mai dinamic, animalul fiind „subiect" cu iniţiative şi reacţii de supravieţuire în orizontul dat; iar *modul ontologic al fiinţei omeneşti fiinţează* într-un orizont specific marcat de prezenţa misterului şi de destinul creator al omului care se mobilizează întru revelarea acestuia şi împlinire.

Prin aceasta „modurile ontologice, cu orizonturile lor, reprezintă articulaţiile arhitectonice cele mai de seamă ale lumii." Însă, cum acestea apar „în înjghebări morfologice: tipice, izvodale şi individuale..., modurile morfologice sunt nenumărate în Univers", în schimb există doar câteva moduri ontologice şi, fiecărui „mod ontologic îi corespund, solidar cu el, o mulţime de moduri morfologice."[41]

Modurile ontologice cunoscute mai puţin plenare (cristalele, plantele, animalele) şi plenare (omul), fără a ocoli din discuţie ipoteza speculativă a unui mod ontologic mai plenar decât cel al omului, beneficiind de un „maxim volum orizontic", atribuit Fiinţei divine. Dar filosoful pune în seama Fondului Anonim posibilitatea de a emite *două feluri de diferenţiale: ontologice* şi *morfologice* – primele stând la baza modurilor ontologice, iar celelalte la baza modurilor morfologice, urmând că „atât sub unghi ontologic cât şi sub unghi morfologic, au pe urmă loc «integrările» şi «organizările» de diferenţiale, eterogene şi omogene", prin care acestea „se realizează în «individuaţii»". Dar aceste „integrări" şi „organizări" de diferenţiale se întâmplă în afara controlului Marelui Anonim, care, marcat de un „sacru egoism", exercită mai degrabă un control „indirect", prin emiterea de diferenţiale şi prin operaţiunea de „limitare extremă a posibilităţilor", acestea potrivindu-se şi întregindu-se „prin însăşi structura şi natura lor."[42]

Într-un studiu consacrat „finalităţilor şi parafinalităţilor", Lucian Blaga critică materialismul mecanicist (care nu poate acoperi decât „o realitate mai restrânsă"), referindu-se la ipotezele lui Lamarck, cu explicaţiile lui finaliste, la teoria selecţiei naturale a lui Darwin, la şcoala experimentală a lui Driesch (care situează factorul entelehial în analogie cu psihicul), cu transformismul de tip „morfaloxis", al biologului Morgan, cu

[40] *Ibidem,* p. 63
[41] *Ibidem,* pp. 65-66
[42] *Ibidem,* pp.69-70

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

ciudatele fenomene numite «eteromorfoze» (de regenerare a unui organ amputat) – toate acestea pentru a explica şi aconvinge că lumea stă sub imperiul „gândurilor metafizice" ale Marelui Anonim, care produce diferenţiale divine şi le lasă în voia lor, rezultatul fiind o *genezăindirectă*. Dar procesul de devenire al unui individ (cristal, plantă, animal, om) pleacă întotdeauna de la o „unitate formativă iniţială" (substanţa chimică la cristale, celula ovulară în domeniul biologic), care are o destinaţie precisă: „să înceapă şi să conducă procesul de organizare (...), să dirijeze nu numai *înmulţirea* unităţilor formative (...), ci şi *diferenţierea* unităţilor formative pe temeiul cărora se clădeşte organismul."[43] Exemplul ovulului uriaş, din experimentul lui Hans Driesch, rezultat din contopirea a două ovule, îi prilejuieşte filosofului să constate că „între cele două «unităţi formative» omogene, prezente în ovulul uriaş, una va lua conducerea «organizării»...", aceasta şi pentru că „nu-i exclus ca orice celulă capabilă să iniţieze o embriogeneză să conţină mai multe «unităţi formative» omogene, care în prefaza embriogenezei să se comporte ca unităţi formative omogene ale unei substanţe ce «cristalizează»." Însă şi aceste „existenţe secrete care stau la temeiul indivizilor" reprezintă produsele unei geneze indirecte, prin integrare şi organizare de diferenţiale divine. Aşadar unităţile formative, ca „produse complexe ale genezei indirecte, nu pot fi privite ca entităţi indivizibile şi perene, ci numai ca existenţe destructibile sau reformabile."[44]

Angajat într-o lungă explicaţie metafizică a evoluţiei, filosoful se referă şi la originea speciilor, care a fost mereu prilej de dezbateri, întrebări şi controverse, criticând câteva teorii privitoare la aceste aspecte, între care şi cea a paleontologului Charles Couvier, care imaginează faptul că Dumnezeu „pentru a da satisfacţie atât apetitului său metafizic, cât şi exigenţelor ştiinţifice", procedează la promovarea „catastrofelor şi a repetatelor creaţiuni", speciile fiind „forme pieritoare, dar imuabile, adică neschimbăcioase, din clipa creării lor şi până în ziua sorocului."[45] Cât priveşte tema evoluţionistă din „*Originea speciilor* a lui Darwin şi din alte variante naturaliste, Blaga se arată interesat doar de *adaptabilitatea* acestora, socotind-o totuşi, doar „un fenomen periferial al vieţii", care nu poate explica ivirea unor forme de viaţă de mare complexitate, chiar dacă admite că schimbarea de mediu poate îndemna fiinţa la măsura adaptării, dar conchide că „adaptabilitatea, deşi este un fenomen general al vieţii nu poate constitui în nici un fel un *principiu creator de specii."* El însă respinge de la această posibilitate şi concepţia lui Henri Bergson, prin care filosoful francez susţine că „elanul vital este pretinsul autor şi existenţa acelor ciudăţenii biologice pe care le numim «parafinalităţi», ce ne aţin calea, ca să ne descurajeze." Nu este de acord nici cu teoria mutaţiilor, a lui De Vries, preluată şi dezvoltată şi de alţi biologi, prin care se admite „apariţia bruscă a unor variante noi în cadrul anumitor specii de plante", deoarece acesta nu face altceva decât să „generalizeze descripţia unor fapte care au realmente loc."[46] Critică, de asemenea, şi teoria naturaliştilor, conform căreia celula primară „ar cuprinde un număr imens de specii

[43] *Ibidem,* p. 94
[44] *Ibidem,* pp. 100-101
[45] *Ibidem,* p. 102
[46] *Ibidem,* p. 104-105

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

virtuale de tipuri preformate", ceea ce ar duce la ideea că „celula primară ar fi egală cu un Dumnezeu condensat într-o cutiuţă microscopică." Explicaţia lui Lucian Blaga pleacă de la procesele metafizice secrete, instituite de aşa-zisele „unităţi formative", şi de la «integrare», exprimând „supoziţia că orice *reformă* a unei «unităţi formative» (care dă un individ inedit sub unghiul speciei) consistă într-o «integrare» *suplimentară* de diferenţiale divine, o integrare suplimentară căruia îi este supusă această unitate formativă." Aşadar orice mutaţie ivită se datorează unui proces mai accelerat şi mai consistent de diferenţiale, luând chiar „din când în când, aspectul unor avalanşe", căci privind totul din această perspectivă metafizică „lumea este un imens rezervor de diferenţiale divine." Prin aceasta filosoful încearcă să lămurească evoluţia speciilor fie ca o evoluţie lentă, fie ca una în salturi – „ca un proces de integrare de diferenţiale divine, proces localizat în unităţile formative." Factorii care condiţionează acest proces sunt rezumaţi de Blaga la trei: 1. existenţa unor unităţi formative „pe deplin determinate, care stau la temeiul noului organism"; 2. disponibilitatea unor diferenţiale divine „care pot fi adăugate la unitatea formativă existentă a unui organism"; 3. condiţiile mai favorabile sau mai nefavorabile ale mediului înconjurător pentru organismele respective. [47]

Acest straniu proces de integrare a diferenţialelor divine poate apărea şi ca un „moment retardant", având ca repercusiuni întârzierea şi îngreunarea integrării şi organizării acestora – lucru care „consistă în împrejurarea că «structurile» diferenţialelor divine sunt numai virtuale, adică potenţe, iar nu structuri realizate." (După cum poate apărea şi o *derivare* a procesului, care poate explica subtilităţile evoluţiei biologice şi „devenirea speciilor prin schimbări imperceptibile", dar atunci trebuie ţinut cont de faptul că „procesul integrării se petrece pe un plan metafizic. Unităţile «gen»-ice despre care ne vorbeşte microbiologia şi cercetările plasmei germinative sunt existenţe desigur *foarte complexe,* în asemănare cu «diferenţialele» despre care vorbim noi", filosoful adăugând apoi, imediat, „că experimental şi pe cale empirică microscopică nu se poate ajunge niciodată până la fondul «transbiologic» al diferenţialelor şi al unităţilor formative". De asemenea el precizează că, uneori, „când condiţiile nu-i mai sunt favorabile, atunci unitatea formativă se dezintegrează definitiv sau suportă o nouă integrare, reformându-se."[48]

Descriind metafizica devenirii speciilor prin evoluţie sau mutaţie, ca proces transbiologic, „care se manifestă indirect, prin diferenţialele divine" şi presupusa „prezenţă generatoare a fondului anonim", Lucian Blaga se referă la aceste *momente* ca despre nişte „bifurcări posibile ale devenirii speciilor", el identificând unele aspecte care pot justifica procesul: când integrarea diferenţialelor se întâmplă *pe temeiul perfectei potriviri* – atunci evoluţia ar avea loc doar într-un singur sens, determinând specii de o „crescândă complexitate pe una şi aceeaşi linie, ba într-o asemenea ipoteză n-ar exista decât o singură specie..."; dar cum în natură integrarea diferenţialelor se produce conform principiului *suficientei potriviri* – trebuie să admitem şi ideea că se „întrebuinţează uneori aceeaşi «unitate formativă» şi acelaşi material structural ca bază şi *comună* a unor noi şi multiple *integrări*

[47] *Ibidem,* p. 106 şi urm.
[48] *Ibidem,* p. 110-111

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

divergente. Pe această cale se produc prin ramificaţie regnuri, clase, tipuri, specii cu totul diferite..." Toate acestea şi pentru că unităţile formative, „*disparate* ca structură", se întregesc „complementar prin câteva diferenţiale *identice* sau *similare*", aşa explicându-se, probabil, „prezenţa unor organe foarte asemănătoare, adică a unor «izvoade» aproape identice la specii extrem de diferite." [49] În cadrul acestui proces de integrare a diferenţialelor analoage, ipoteza blagiană face referire la un „fond transbiologic de «diferenţiale» omniprezente în univers şi susceptibile de a fi integrate unor unităţi formative foarte diferite, menite să dea specii total deosebite, dar posedând izvoade comune."[50] În explicarea acestor aspecte filosoful român combate atât teoriile entelehiale, cu nuanţe particulare, ale lui Aristotel şi Driesch, cât şi teoria „elanului vital", a lui Bergson, ca şi teoriile biogenetice ale unor biologi romantici, precum filogenia şi ontogenia.

Am arătat cum Marele Anonim refuză realizarea unor „existenţe identice", care ne-ar duce cu gândul la o aşa-zisă „teogonie uzurpatoare"; de asemenea şi refuzul acestuia de a genera „făpturile eonice, monadele, entelehiile" – care ar determina „«potenţiale autarhice» inoportune" –, aşadar, el preferă doar generarea indirectă, prin emisia de diferenţiale căci „posibilităţile «nucleare» sunt anulate prin abţinere (...) şi pentru ca să se stabilească un *plafon suprem,* până unde vor răzbate procesele de *integrare*." [51] Dar cum lumea, în întregul ei observabil, este „un ansamblu se individuaţii" – să vedem cum explică Blaga producerea acestei imense diversităţi de indivizi, care depăşeşte orice închipuire. În prima fază preocuparea filosofului este de a ierarhiza, de a constata specializarea calitativă şi de a stabili unele noi corelări între diferenţialele divine care ar putea da o noimă întregului proces. Prin urmare: în acţiunea de integrare şi organizare, orice diferenţială divină „poate fi factor «activ» sau factor «pasiv», «determinată structural» sau simplu «material»". Cum sunt două categorii de *diferenţiale* – *omogene* şi *eterogene* – în cazul celor dintâi filosoful nu vede „vreo deosebire ierarhică", ele fiind, cu „oarecare aproximaţie egale"; în schimb el situează într-un plan superior diferenţialele eterogene, considerate a fi „emisii din regiunea mai nucleară a Fondului Anonim sau emisii mai de la periferia acestuia", persistând, între ele, „diferenţe de structură" şi de „calitate", totul fiind explicat prin prisma originii lor, „mai nucleară sau mai periferială".

Din demersul filosofului este dificil să ne dăm seama dacă diferenţialele omogene, trecute de el în plan secund, pot fi numai „periferiale" sau şi „nucleare" ca obârşie (?!), dar oricum procesul de integrare este explicat în „probabila geneză" aşa. Din ceea ce (ne lasă să) înţelegem rezultă că aceste construcţii accidentale şi complexe, realizate, mai ales, prin contribuţia diferenţialelor eterogene, având ca intermediar *unităţile formative,* duc la „organizarea individuaţiilor concrete cu aspecte finaliste", dar „în chip excepţional se pot produce şi aspecte parafinaliste"; dar să nu uităm că integrarea acestora se produce întâmplător, potrivit *principiului suficientei potriviri,* iar cum acesta „îngăduie nenumărate

[49] *Ibidem,* p. 112
[50] *Ibidem,* p. 114
[51] *Ibidem,* p. 117

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

grade, e de la sine înțeles să ne gândim și la o «concurență» a diferențialelor și la izbânda posibilă a unora față de celelalte." Adâncirea acestei *concurențe* între diferențialele divine, „cvasiabandonate" de Marele Anonim, este în ton cu concurența indivizilor și a speciilor din teoria lui Darwin, dar și cu „concurența părților în plasma germinativă", din ipoteza lui Weisman, sau cu concurența „între predispoziții organice și țesuturi în unul și același organism", din concepția biologică a lui Roux, singura mare deosebirea fiind că în geneza indirectă a lui Lucian Blaga concurența diferențialelor nu este pentru „existență" și nici pentru nevoi de hrană, ci „pentru afirmarea lor într-o unitate formativă datăsau pentru integrarea *activă* în mai multe unități formative."[52]

În discuția despre analogia / disanalogia „dintre creator și creatură, dintre izvor și produs", filosoful amintește de „sisteme care explică aburirea asemănării dintre Dumnezeu și individuațiune" (platonismul, aristotelismul, unele concepții romantice germane), pe care le mustră însă și nădăjduiește că „această degradare nu ar fi atât de rodnică încât creatura să-și piardă iremediabil asemănarea cu divinul", el nutrind chiar speranța că „restaurarea similitudinii s-ar face fie printr-o tehnică spirituală individuală, fie printr-o intervenție a creatorului însuși (concepția salvării divine), fie printr-o mare, epocală întorsătură a procesului istoric."[53]

O recapitulare a încercărilor explicative privitoare la „pluralismul individuațiilor" își are și ea rostul ei: filosofu dorește să-și *individualizeze* propria lui creație, în raport cu altele. Astfel, descriind concepția lui Platon, în care, „Sufletul lumii" nu modelează doar ideile, „care populează spațiul nespațial al cerului", ci și „un număr nelimitat de umbre empirice", cu habitatul în lumea senzorială – întrebarea care-l macină este: „de ce această dispersiune individualizată?" La Aristotel, unde divinitatea este identică cu „gândirea gândirii, forma formelor, mișcătorul imobil...", prilejuind atâtea „determinații formale" – întrebarea pe care o pune este: „pentru ce repetiția nesfârșită a indivizilor în cadrul aceluiași gen?" În concepția neoplatonică unitatea supremă emană Rațiunea, iar Rațiunea emană sufletul lumii, rațiunea fiind în interior „mai articulată decât Unitatea supremă", dar și „sufletul lumii este mai articulat decât Rațiunea", și totuși acest „reprezentant al ideii" emite „exemplare la «plural» și nu la «singular»! Problema se pune și la idealismul german, unde un filosof ca Fichte adună lumea în jurul „Eului absolut", dar „se împrăștie într-o pluritate de «euri empirice»."[54] La Hegel, unde „ideea este în cealaltă existență a sa – secundă și opusă" (ca alteritate), întrebarea lui Blaga este: „de ce ipoteza naturală a oricărei idei primare apare la «plural» și nu la «singular»?" Referirile la rezolvarea problemei individuațiilor de către Leibnitz sunt mai ample și mai critice, întrucât acesta „în loc să o rezolve el s-a decis să o sufoce", susținând că „Dumnezeu creează lumea pe baza acestui *principiu* «al individuației» care, fiind un principiu, e dispensat de sarcina neplăcută de a se explica." Fiind, din „concepție, *desăvârșite* «individualizări» supuse principiului nonrepetiției", monadele lui Leibnitz nu se constituie pe baza unor „determinații", ci

[52] *Ibidem,* p. 122-123
[53] *Ibidem,* p. 124
[54] *Ibidem,* p. 127-128

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

printr-un proces complex coordonat de divinitate, în cadrul căruia „orice individuaţie materială empirică ar fi o alcătuire de monade acumulate, cu excepţia «conştiinţelor individuale» care reprezintă, fiecare pentru sine câte o «monadă», astfel încât „orice monadă ar fi un echivalent psihic al lumii."[55] Ceva mai încolo Blaga explică că „monadele n-au ferestre în afară, fiindcă fiecare în felul ei conţine lumea întreagă ca «reprezentare»."[56]

Arătând că „sistemele pomenite" sunt în suferinţă sub aspectul explicativ al „împrăştierii «plurale» a individuaţiilor empirice de acelaşi gen, cu excepţia celui a lui Leibnitz, care, supralicitând, îi dă „demnitate de «principiu»", dar şi acesta are defectele lui, atribuindu-i lui Dumnezeu o „primordială dragoste de *varietate,* cu adevărat demnă de gustul baroc al epocii sale."[57] Mai departe, descriind, prin comparaţie, *concepţia monadologică* cu cea a *diferenţialelor divine,* constată şi alte hibe ale filosofiei lui Leibnitz, dintre care vom aminti: monadele sunt „creaţii sau efulguraţii" directe ale lui Dumnezeu, ele nu se mai repetă niciodată, fiind date doar o singură dată şi „într-un singur loc al existenţei cosmice", ca lumi închise, fiecare dintre ele fiind „o oglindă vie a totului cosmic, între ele nu există nici o relaţie sau acţiune reciprocă, nici o cauzalitate, ci numai o armonie prestabilită din eternitate", având fiecare un program fix de executat; iar combinaţiile de monade sunt prevăzute deja de divinitate, prin prisma monadologiei nu se pot exprima parafinalităţile ce apar în Univers." [58] În schimb, „sub presiunea plenitudinii sale generatoare", Marele Anonim sau Fondul Anonim este „un imens rezervor de diferenţiale eterogene şi omogene", fiecare dintre acestea fiind emise într-un „tiraj nelimitat, care stă la baza procesului de *geneză indirectă* a lumii, fiinţelor şi lucrurilor. Această „infecţie divină" cu diferenţiale creează „premizele necesare pentru a legitima *pluralismul* individuaţiilor în cadrul aceluiaşi gen...", cele două tipuri de diferenţiale participând la integrarea şi organizarea în „unităţi formative", care „se fac de la sine", căci „diferenţialele eterogene sunt prin originea lor (nucleare sau periferiale – n.a.) fragmente infinitezimale *complementare."* Combinaţiile de diferenţiale sunt posibile graţie unei „«suficiente potriviri» sau cel puţin datorită unei minime potriviri intrinseci şi de corelaţie..." Făpturile, fie ele simple sau complexe, sunt rezultatul acestor integrări şi combinări de integrare, fără intenţia Marelui Anonim. Filosoful explică apoi cum *unităţile formative*, „care stau la baza individuaţiilor concrete se integrează într-o unitate formativă şi mai complexă sau se dezintegrează prin împrăştierea diferenţialelor ce le-au alcătuit"; aşadar, acestea sunt *vremelnice*, indiferent de tipul lor, care poate determina izvoade, genuri şi clase de fiinţe, dar chiar dacă unele mai dăinuie un timp „prin înmulţire", însă regula rămâne: „odată cu moartea şi cu dezintegrarea unei «individuaţiuni», se dezorganizează şi se dezintegrează şi diferenţialele divine."[59] Mai mult decât în alte teoretizări, Lucian Blaga face în studiul său despre pluralismul individuaţiilor câteva precizări extrem de interesante; între acestea ne surprinde cu următoarele susţineri: „Toate închegările individualizate sunt de fapt

[55] *Ibidem,* p. 123
[56] *Ibidem,* p. 133
[57] *Ibidem,* p. 129
[58] *Ibidem,* pp. 132-133
[59] *Ibidem,* p. 130

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

complexe de diferenţiale", adică „nici una din închegările individualizate empiric cunoscute nu reprezintă o singură diferenţială." Iar mai departe, referindu-se la conştiinţa umană individuală, filosoful abordează lucrurile tranşant, explicând că „ceea ce rămâne din moartea individuală cât priveşte conştiinţa sunt aceste secrete diferenţiale psihice, spirituale, eterogene, dar nu «conştiinţa» şi nici un pretins «suflet individual», ca factor total şi indivizibil care ar fi fost în posesia conştiinţei sau poate chiar identică cu ea." Toate aceste oprelişti se fac pentru că Marele Anonim îşi reprimă potenţialul de a genera „fiinţe complexe indestructibile", generate direct, prin „acte monofazice", deoarece, prin aceasta, el le-ar conferi „un potenţial autarhic prea ridicat şi excentric", sufletele fiind deci „posibile, dar posibilităţile prohibite." Un alt aspect pe care îl lămureşte aici filosoful este cel al *rostului diferenţialelor omogene*: cum acestea se produc prin repetarea actului creator al Marelui Anonim", fiind „ultimele elemente metafizice ireductibile la altceva, emise în tiraje nelimitate", fără contribuţia lor „n-ar fi cu putinţă pluritatea numerică a individuaţiilor; mai mult, fără de diferenţiale omogene n-ar fi cu putinţă nici măcar organizarea unei *singure* «individuaţii»"[60] Pe de altă parte, rolul activ al diferenţialelor eterogene se vădeşte la „alcătuirea materiei substratului complex al «psihicului» sau al «conştiinţei»", şi nicidecum la alcătuirea materiei anorganice.[61]

O altă problemă supusă dezbaterii este coincidenţa, „mai mult gramaticală", adică de limbaj, „între «simplitatea» diferenţialelor divine şi «simplitatea» *realelor* din metafizica lui Herbart.[62] Aşadar în simplitatea ei, *reala* lui Herbart este *statică* şi „comportarea ei consistă într-o autoapărare de orice deranjare din partea altor reale" – asta în timp ce „diferenţiala divină e substanţă şi ca atare purtătoarea unei *structuri* (absolut simple) de natură virtuală" şi se caracterizează prin *dinamism,* căci „ea tinde să supună alte diferenţiale spre a-şi «realiza» în materialul lor structura virtuală" – de unde filosoful constată că reacţiile comportamentale ale „diferenţialei divine şi realei sunt diametral opuse."

Asociind sistemul lui Herbart cu filosofia eleată, prin preocupările acestuia de a rezolva „pretinse dificultăţi «logice» ale conceptelor de «substanţă» şi «însuşire», de continuitate şi «mişcare»", Lucian Blaga face şi distincţia necesară între cele două structuri teoretice: în timp ce eleaţii recurg la „ideea de «unitate»", filosofia herbartiană recurge la „o pluritate de «reale simple», pentru a institui o identitate absolută între «existenţă» şi «logică». De altminteri dacă la realele simple, imuabile şi statice ale lui Herbart se poate vorbi, ca şi în cazul monadelor lui Leibnitz, „despre indestructibilitate, despre eternitatea «entităţii» ce stă la baza «conştiinţei individuale»", în situaţia diferenţialelor divine ale filosofului român, explicaţia dată este cât se poate de clară: „temeiul «conştiinţei

[60] *Ibidem,* p. 131
[61] *Ibidem,* p. 136
[62] Johann Friedrich Herbart (1776-1841), filosof idealist, psiholog şi pedagog german, conform concepţiei căruia fenomenele nu sunt altceva decât manifestări ale unei „realităţi multiforme", pe care le-a denumit „reale", în fond esenţe care se deosebesc din punct de vedere calitativ, acestea fiind veşnice şi imuabile; istoricii filosofiei analizând realele lui Herbart din perspectivă metafizică au identificat în conţinutul lor îmbinarea noţiunii kantiene „de lucru în sine" (sau *noumenul*) cu conceptul monadologic a lui Leibnitz. Cf. x x x – *Dicţionar filosofic,* Editura Politică, Bucureşti, 1978, p. 325

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

individuale» este după părerea noastră o existență complexă, o amplă integrală care se dezintegrează în specifice «diferențiale eterogene» odată cu moartea individuală."[63]

Abordând „problematica organizării spațiului", filosoful inventariază mai multe teorii şi viziuni afirmate în fizică şi în filosofia cunoaşterii, procedând la respingerea atât a „realismului naiv sau ştiinţific" (conform căruia „spaţiul ar fi o existenţă reală de care luăm act printr-o intuiţie relativ adecvată"), cât şi varianta „idealismului filosofic" (conform căruia spaţiul ar fi „o simplă formă subiectivă a sensibilităţii noastre sau a imaginaţiei noastre teoretice"), declarându-şi preferinţa pentru o privire aruncată asupra acestui subiect *din unghi cosmologic-metafizic,* el recunoaşte că asemuirea mai posedă o mulţime de «viziuni spaţiale», care sunt active în subiectele umane plăsmuitoare de cultură ca nişte funcţii sau categorii «abisale» (astfel ar fi: „viziunea aspaţiului tridimensional infinit, sau viziunea spaţiului-boltă, sau viziunea spaţiului plan, sau viziunea spaţiului ondulat etc").[64] Conform metafizicii sale, fiind o „existenţă empirică", dar şi una dintre „existenţele complexe ale cosmosului", spaţiul trebuie să fie procesul genezei indirecte al unităţilor formative, care este un proces „secret alcătuit din diferenţiale eterogene şi omogene, cum sunt toate existenţele complexe, concrete şi empirice." Rezultat în urma unui proces de integrare, structurare şi organizare de diferenţiale, „ceea ce de obicei se numeşte «spaţiu cosmic» nu este decât suma imensă a unor «spaţii miniaturale»", iar ca sumă a acestora „ar putea să se găsească, dacă se ţine seamă de unele indicii, în necontenită expansiune", mai personală fiind viziunea filosofului când îl descrie ca pe „«un spaţiu-fagure» în necurmată creştere." În ceea ce priveşte „spaţiul miniatural", la o analiză de detaliu acesta este o alcătuire „mai puţin complexă decât un cristal" şi, prin urmare, „este rezultatul integrării numai a foarte *puţine* «diferenţiale eterogene» de origine periferială în raport cu Marele Anonim, câtă vreme unităţile formative ale cristalelor sau ale organismelor integrează în ele gradat tot mai multe diferenţiale eterogene printre care unele de origine nucleară."[65] O teză de bază a sistemului cosmologic blagian este aceea că diferenţialele divine sunt răspândite pretutindeni în univers, astfel că „regiunile pur spaţiale ale lumii sunt populate de aceleaşi diferenţiale divine ca şi regiunile ocupate de materia neorganică, sau de materia organică, sau de fiinţele psiho-spirituale," atâta doar că în regiunile pur spaţiale procesul de integrare este bazat pe diferenţiale de origine periferială, cele nucleare fiind *pasive,* în timp ce „în spaţiile populate de materie, de energie fizică, de organisme, de vetre de conştiinţă, se declară ca factori *activi* (în sens formativ) o seamă de diferenţiale divine de esenţă mai nucleară sau de calitate superioară, integrându-se în unităţi formative mai complexe – ceea ce nu înseamnă însă că aceste diferenţiale ar fi absente în spaţiile zise goale...", doar că acolo ele „sunt mai mult *pasive,* jucând un rol de «material *organizat*»." Dar atât în „*spaţiile* aşa-zis goale, în cele interstelare sau în cele pătrunse de energii mai mult sau mai puţin rarefiate, sau în cele pline de materie şi de organisme, indiferent unde

[63] Lucian Blaga – *Trilogia cosmologică*, ed. cit., pp. 134-136
[64] *Ibidem,* pp. 137-138
[65] *Ibidem,* p. 139

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

privim şi ne adâncim cu gândul în Univers, sub unghi metafizic nu se cască viduri, goluri. Totul e plin de acest rumeguş de «diferenţiale» de toate felurile."[66]

În teza sa despre „egala demnitate metafizică a întregului cosmos", filosoful subliniază şi importanţa condiţiilor de *activare* a diferenţialelor divine (nucleare şi periferiale), în baza principiului *suficientei potriviri,* fără a neglija însă nici „mediul dat al eventualei individuaţii." De asemenea subliniază că *spaţiile miniaturale* alcătuiesc – „prin însumare, jucstapunere, îmbucare" – spaţiul cosmic în toată grandoarea sa, dacă toate aceste spaţii, ca orice produs al genezei indirecte, sunt supuse destructibilităţii, care „poate avea loc prin dezorganizarea şi dezintegrarea diferenţialelor, dar şi prin reformarea «unităţilor formative»" care le alcătuiesc, astfel încât conţinuturile acestora (cuantele de energie, electronii, atomii, moleculele, organismele vii, vetrele de conştiinţă etc.) pot fi „adevărate caverne în spaţiul cosmic."[67] Acest haos abandonat de diferenţiale divine caracterizează de fapt chiar cadrul iniţial al genezei, căci – scrie filosoful – „noi circumscriem începutul ca o geneză directă a unui haos prespaţial, a unui haos de «diferenţiale divine», încă nespaţial, încă nematerial, încă neenergetic, încă monoorganic, încă nonpsihic, dar cu posibilitatea de a da, prin colaborarea *complementară* a componenţilor săi, toate aceste feluri de existenţe", fiind vorba de un «haos diafan», în cadrul căruia „se încheagă *de la sine,* pe baza unei «suficiente potriviri» sau, excepţional, pe baza unei «minime potriviri» dintre diferenţialele divine, spaţiile miniaturale, energiile, materia, viaţa şi existenţele psihospirituale."[68] Istoria, ca şi coordonată metafizică fundamentală (alături de spaţiu), se configurează prin integrarea unor „diferenţiale divine de origine «mai» *nucleară* decât cele care condiţionează orice alt fenomen cosmic."[69] Ea este, „prin excelenţă o dimensiune a existenţei umane", a modului său ontologic în Univers, iar „închegările ei principale" sunt roadele culturale, dar şi „devenirea tipurilor de civilizaţie."[70]

Trăind în orizontul misterului şi încercând decriptarea acestora, prin cunoaştere şi revelare, fiinţa umană se confruntă cu stavilele restrictive ale Marelui Anonim, care îi înfrânează elanurile şi-i anihilează tentativele, prin cenzura transcendentă, lăsându-i deschisă doar o mică portiţă, prin categoriile stilistice – „categorii adânci care aparţin zonei inconştiente a spiritului însuşi", dar nici prin acestea „nu izbuteşte niciodată să convertească misterele în chip pozitiv-adecvat. Nici cele ale lumii date, cu atât mai puţin cele care trec dincolo de această lume dată."[71] Lucian Blaga arată că măsurile preventive prin care divinitatea îşi protejează autarhia ar fi deci: *înfrânarea transcendentă a actelor revelatoare ale omului* şi *conversiunea transcendentă a limitelor stilistice impuse capacităţilor revelatoare ale acestuia,* şi astfel „istoria este, în ordine metafizică şi a finalismelor existenţei, în general, acest fel de a trăi şi a crea al omului ca fiinţă primejdioasă pentru Marele Anonim..."[72] Filosoful admite că această permisiune acordată omului, dreptului acestuia la *istorie* pare ca

[66] *Ibidem,* p. 140
[67] *Ibidem,* p. 141
[68] *Ibidem,* p. 142
[69] *Ibidem,* p. 148
[70] *Ibidem,* p. 145
[71] *Ibidem,* p. 143
[72] *Ibidem,* pp. 146-147

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

o „compensație pe care Marele Anonim, o întinde lumii, ca o răscumpărare a vinii sale față de creatură, marea mutilată.”[73] Deşi seamănă în multe privințe cu celelalte creaturi, în *unitatea formativă a ființei omeneşti* – afirmă Blaga – „sunt integrate cel mai mare număr de diferențiale eterogene, printre care unele *aproape* «nucleare» ca obârşie”, dar „«unitatea formativă» a omului şi-a ajuns *limita superioară* a «integrării», atingând adică «plafonul» din totdeauna şi în prealabil stabilit al integrărilor cosmice”, ajungând „până exact unde, în seria diferențialelor eterogene, începe regiunea diferențialelor-lipsă” şi „pentru ca facultățile cognitive ale omului să aibă acces la Absolut, ar trebui să li se integreze nişte diferențiale divine «spirituale» de-a dreptul «nucleare».”[74] Dar, păzindu-şi cu străşnicie „poziția sa centrală şi hegemonică”, Marele Anonim recurge la restrângerea posibilităților creatoare prin măsuri precum: „1. «diferențializarea» fiecărui act generator al său; 2. anularea genezei diferențialelor nucleare; 3. generarea indirectă a ființelor complexe.”[75]

Combinându-se între ele „în voia lor sau la întâmplare”, diferențialele divine alcătuiesc „întreguri finaliste”, totul depinzând de felul în care acestea se organizează: dacă o fac conform principiului *suficientei potriviri* atunci „se obțin unități formative şi individuațiuni în cadru unor «tipuri» de o finalitate empirică...”, iar dacă acestea se organizează conform principiului *minimei potriviri* „sau chiar de o simplă juxtapunere neutră între anumite diferențiale, atunci se obțin organisme monstruoase, hibride, caracterizate prin aspecte de «parafinalitate».” [76] Adoptând principiul genezei indirecte, prin „diferențiale”, Marele Anonim şi-a luat toate măsurile de asigurare a echilibrului şi a centralismului divin, dar şi măsurile privitoare la finalismul ultim al existenței, în cadrul cărora unele aspecte (precum vremelnicia, destructibilitatea, dimensiunile minore) par a fi simple *deficiențe,* deşi acestea sunt mai mult decât atât, căci „prin deficiențele de soiul celor pomenite, creaturile sunt de fapt hiperdeterminate în cadrul unui ultim finalism al existenței în general.”[77]

Postura ciudată şi incomodă a divinității care, deşi dispune de un potențial de creație enorm, preferă geneza indirectă a lumii, autocenzurându-se „în forma unei maxime reducții”, acționând doar prin intermediul diferențialelor divine eterogene, „în care se pulverizează întâiul act reproductiv al Marelui Anonim”, determină astfel o situație cel puțin paradoxală; căci dând drumul genezei prin „termeni *tocmai opuşi* celor posibili, din superioare considerente centraliste şi ca rezultat al unor măsuri în adins luate pentru a zădărnici teogonia sau orice proces similar”, rezultatul seamănă cu o geneză în răspăr, cu o geneză în care „Lumea este poveste infinit mutilată.”[78] Ulterior, cel mai probabil în 1959, când şi-a revizuit sistemul şi i-a descris forma finală în testamentul său editorial, filosoful a observat acest defect funcțional al Marelui Anonim şi a încercat să atenueze unele divergențe legate de procesul de creație al lumii, precizând, între altele, în notele la

[73] *Ibidem,* p. 148
[74] *Ibidem,* pp. 151-152
[75] *Ibidem,* p. 153
[76] *Ibidem,* p. 154
[77] *Ibidem,* p. 157
[78] *Ibidem,* p. 160-161

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

Diferenţialele divine (din Adenda), că: „La Dumnezeu nu e deosebire între «creaţie», «emanaţie» sau «geneză». A face, a emana, a naşte – e totuna. Toate aceste acte au aspecte *diferenţiale* numai în *lume.*”[79]

Cosmologia lui Lucian Blaga a fost întâmpinată cu rezerve încă de la apariţia volumului *Diferenţialele divine* (în 1940), printre primii comentatori care ridică sprâncenele a mirare şi se exprimă critic fiind teologul Dumitru Stăniloae, dezamăgit şi „îndurerat” că „d-l Lucian Blaga a zădărnicit posibilitatea ca creştinismul şi în special ortodoxia românească să poată arăta în Dsa un exponent al lor, un luminător al unor taine fermecătoare ale lor.”[80] Dar studiul „Cosmologia dlui Lucian Blaga” fusese publicat încă din 1940, în filele „Telegrafului Român”, în volumul din 1942, aceste atitudini fiind doar reluate.[81]

Lăudând gândirea filosofului din Lancrăm în diverse studii publicate în presa vremii (adunate apoi între copertele volumului *Lucian Blaga – energie românească,* din 1938), Vasile Băncilă este primul care constată şi afirmă originalitatea acestuia, denumindu-i opera filosofică (încă în formare) drept „blagianism filosofic”, remarcându-i bogăţia de idei, consecvenţa şi organicitatea, şi subliniind, îndeosebi, un aspect al ei paradoxal: „Lucian Blaga e organic în raport cu timpul actual, fiindcă se încadrează în filosofia nouă, realistă, spiritualistă, metafizică, însă în chip original, iar, pe de altă parte, fiindcă se împotriveşte acestei filosofii în ceea ce a păstrat ea ca pozitivism, ca raţionalism exagerat.(...) Lucian Blaga a dat o filosofie cu valoare generală, universală, şi totuşi e organic în raport cu noi, cu iraţionalul etnic, din care a purces.”[82]

Publicând volumul Filosofia lui Blaga încă în anul 1944, cu intenţia vădită de a oferi „o prezentare simplă, clară şi precisă a filosofiei lui Lucian Blaga” [83] – Ovidiu Drimba, fostul asistent al gânditorului, nu se dezminte în privinţa acestei orientări exegetice; între multe alte aprecieri, el arătând că „teoria cosmologică, expusă foarte sumar aici, comportă unele paradoxe; L. Blaga face uz de ele – cum de atâtea ori s-a făcut în istoria ştiinţei şi în istoria filosofiei – pentru că «s-a dovedit adeseori lucru foarte fertil să pui paradoxul chiar în premise» (...), ca orice metafizică, şi metafizica lui Lucian Blaga se împlineşte prin *Diferenţialele divine*.”[84]

În monumentala sa istorie a literaturii noastre, faimosul critic G. Călinescu remarca, în 1941: „Lucian Blaga e cel dintâi care a încercat să ridice un sistem integral, cu ziduri, cu «cupolă» şi să dea acestei filosofii o aplicare la realităţile naţionale. Meritul său

[79] *Ibidem,* p. 165
[80] Dumitru Stăniloae – *Poziţia dlui Lucian Blaga faţă de Creştinism şi Ortodoxie,* Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1942, p. 150
[81] De văzut, în acest sens, chiar precizarea lui D. Stăniloae: „Recensie publicată în «Telegraful Român», în anul 1940, la apariţia cărţii «Diferenţialele divine».” Cf. D. Stăniloae – op. cit., p. 125
[82] Vasile Băncilă – *Lucian Blaga - energie românească*, îngrijirea ediţiei, adnotări, notă asupra ediţiei şi tabel biobibliografic de Ileana Băncilă, Editura Marineasa, Timişoara, 1995, pp. 54-55
[83] Ovidiu Drimba – *Filosofia lui Blaga,* reeditare, Casa de Editură „Excelsior”, Bucureşti, 1994, p. 5
[84] *Ibidem,* pp. 150-151

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

este în afară de orice discuție. Oricât de nedumeriți s-ar uita profesorii de filosofie universitară, adevărata gândire românească se inaugurează aici."[85]

Luând apărarea lui Blaga, față de zelul ofensiv al teologilor, Al. Tănase arată, într-o primă fază, că „examinată de pe poziţii materialiste şi raţionaliste, poziţia ontologic-cosmologică a lui Blaga, aşa cum se încheagă şi se împlineşte în *Diferenţialele divine,* pare înrudită îndeaproape cu o filosofie creştină a religiei. Ar fi însă o profundă eroare dacă am situa concepţia lui Blaga ... sub egida filosofiei creştine."[86] Pe de altă parte, într-o altă fază, acelaşi exeget, în *Istoria filosofiei româneşti,* se arată oarecum reţinut, prudent şi ezitant în legătură cu cosmologia blagiană, afirmând printre altele că: „de pe poziţiile unei ontologii spiritualiste, care în *Diferenţialele divine* se intersectează uneori cu teologia şi misticismul, Blaga ia atitudine critică faţă de alte sisteme cosmologice şi îndeosebi împotriva curentelor materialiste."[87]

La rândul său, profesorul Ion Mihail Popescu se referă la *Diferenţialele divine* ca la nişte „Diferenţiale sublime", arătând că „arborele cosmologic construit de Lucian Blaga, în termeni metaforici, cu semnificaţie ambiguă, îşi are rădăcinile în Trilogia cunoaşterii, în mod special în *Eonul dogmatic* şi *Cunoaşterea luciferică,* trunchiul în Trilogia cosmologică (...) şi ramurile în toate celelalte lucrări."[88]

Sub semnul negativismului aşează cosmologia şi metafizica blagiană prof. Gh. Al Cazan, abordând subiectul fără nici o îngăduinţă: „cosmologia este partea săracă, cea mai săracă parte a sistemului autorului trilogiilor. Dar nu cosmologia în totalitatea ei, pentru că *Fiinţa istorică* şi *Aspecte antropologice* se desfăşoară într-un plan apropiat de real, ci *Diferenţialele divine* reprezintă, în ansamblul Trilogiei cosmologice şi al sistemului în general, o lume metafizică fără strălucirea prospeţimii şi noutăţii."[89]

Comentând sistemul de gândire blagian, filosoful Constantin Noica recurge la un îndemn[90]: „Comparaţi viziunea extraordinară a lui Blaga din *Diferenţialele divine* (care puteau fi numite şi «Diferenţialele cosmice», fiindcă e vorba de fondul ultim al cosmosului), comparaţi viziunea lui cu cea a oamenilor de ştiinţă de azi. Suntem la periferia lumii şi ni se spune că Terra e o biată planetă, într-un biet sistem planetar, dintr-o biată galaxie. Undeva, în centru, trebuie să fie Marele Anonim, dar nu e pe la noi, ci poate în Proxima Centauri, poate în altă constelaţie, dacă se găsesc acolo fiinţe raţionale, poate nicăieri. Şi suntem toţi la periferia lumii. Dar ce spune omul de ştiinţă de astăzi despre periferiabilitatea noastră? (…Totul e periferie, trăim o lume în care nu există decât

[85] G. Călinescu – *Istoria literaturii române. De la origini până în prezent,* Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1941, p. 864

[86] Alexandru Tănase – *Lucian Blaga - filosoful poet, poetul filosof,* Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1977, p. 36

[87] Alexandru Tănase – în *Istoria filosofiei româneşti,* vol. II, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1980, p. 187

[88] Ion Mihail Popescu – *O perspectivă românească asupra teoriei culturii şi valorilor. Bazele teoriei culturii şi valorilor în sistemul lui Lucian Blaga,* Ed. Eminescu, Bucureşti, 1980, p. 105

[89] Gh. Al. Cazan – *Istoria filosofiei româneşti, Editura Didactică şi Pedagogică,* Bucureşti, 1984, p. 282

[90] Fragmentele citate în continuare sunt extrase din textul conferinţei ţinute de Constantin Noica la Sebeş-Alba, în mai 1984, în cadrul Festivalului Naţional „Lucian Blaga", conferinţă publicată ulterior în revista „Viaţa Românească" (nr. 3-4 /1986). Vezi explicaţiile editorilor volumului Constantin Noica – *Simple introduceri la bunătatea timpului nostru*, ediţie îngrijită de Marin Diaconu şi Gabriel Liiceanu, Editura Humanitas, Bucureşti, 1992, p. 262

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

periferie; sau periferia e peste tot, centrul nu e nicăieri. Asta e viziunea oamenilor de ştiinţă de azi. Ce alta şi ce actuală este viziunea lui Blaga al nostru!"[91]

Abordând problema transcendenței sau mai precis a permisiunii de „acces în transcendenţă, în cadrul teoriei blagiene a cunoaşterii, Alexandru Surdu se întreabă că dacă şi alţi gânditori „au greşit" prin aspiraţia „unui salt în transcendenţă" (trimiterile fiind aici la Platon, Aristotel şi îndeosebi la Kant), „de ce ar fi Blaga mai vinovat decât aceştia", căci „la lumina oricât de slabă a «săgeților aprinse» se poate observa că paznicul cel fioros nu păzeşte numai tărâmul de dincolo, ci şi pe cel de dincoace de noi, ceea ce Kant nu şi-a mai permis să distingă cu toată precizia."[92]

În loc de concluzii

Ultima trilogie blagiană este consacrată cosmologiei – deschisă prin *Diferențialele divine* – unde Marele Anonim (căruia i-a fost adăugată şi sintagma „generatorul") este principiul metafizic absolut sau „centrul metafizic" al lumii, un „tot unitar", autarhic, având o maximă complexitate, creând prin el însuşi, cu capacitatea de a genera „*ad indefinitum* existențe de aceeaşi amploare substanțială şi de aceeaşi complexitate structurală." Însă, ca reprezentant al Existenței absolute, având posibilități de creaţie infinite, fără a-şi istovi substanța creatoare şi fără a se „alimenta" cu alte elemente substanțiale din afara lui, Marele Anonim îl ţine pe om la periferie şi îi pune în faţă o serie de stavile, limitându-l la condiția lui umilă şi barându-i astfel, pentru totdeauna, accesul dincolo de zidurile transcendentului. Iar pentru a preveni apariția unor „Dumnezei echivalenți", care ar duce la o „gravă teoanarhie", el *refuză chiar şi să se gândească pe sine* – pentru a nu se reproduce *prin simplul act al autogândirii*; de aceea el generează şi emite din Fondul Anonim doar *diferențiale periferiale*, şi „mai puţin nucleare", căci „diferențialele divine – scrie filosoful – (ne referim la cele eterogene) sunt substanțialmente tot atâtea purtătoare infinitezimale ale câte unei structuri virtuale de extremă, de ultimă simplitate." Emise în serii infinite şi eterogene (mai rar omogene), diferențialele divine sunt lăsate „la voia întâmplării" pentru a se integra potrivit principiului *minimei* sau *suficientei potriviri* şi a alcătui existenţe complexe. Diferite de *monadele* lui Leibniz şi de *realele* lui Herbart, acestea se integrează, înainte de orice alcătuire, în aşa-zisele *unități formative*; formând structuri, mai mult sau mai puțin complexe, după un timp acestea se destructurează, deoarece toate unitățile formative sunt supuse „vremelniciei" şi efemerității. Ca şi diferențiale divine, unitățile formative alcătuiesc fondul transbiologic, ele integrându-se în tot ceea ce există (conform „potrivirilor"), însă „plafonul maxim" al procesului de integrare admis de Marele Anonim este cel atins de conştiința umană, unde sunt integrate cele „mai nucleare" diferențiale, iar dincolo de acestea – orice evoluție este stăvilită!

Abordând o seamă de aspecte legate de evoluție, de selecția naturală şi teoria mutațiilor, filosoful polemizează cu Darwin, Lamarck, Driesch şi alţi biologi şi antropologi

[91] Constantin Noica – *Simple introduceri la bunătatea timpului nostru*, ed. cit. p. 180
[92] Alexandru Surdu – *Vocații filosofice româneşti*, colecţia Biblioteca de filosofie, Editura Ardealul, Târgu-Mureş, 2003, p. 100

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)

faimoşi, criticând apoi unele concepţii biologice despre cultură, între care şi teoria lui Arnold Gehlen, conform căreia ar trebui „să înţelegem cultura în toate formele ei de manifestare, ca o simplă compensaţie a deficienţelor biologice de structură ce par a ţine de fiinţa omenească." Ideea lui Blaga despre cele două orizonturi ale lumii, în care omul îşi duce existenţa şi îşi imprimă destinul creator, se axează şi aici pe *potenţialul factorilor stilistici, pe inteligenţă şi geniu,* care trebuie socotiţi net superiori *arhetipurilor* şi *impulsurilor instinctuale*, teoretizate, printre alţii, şi de psihologul elveţian Gustav Jung.

Şi astfel, omul, ca *fiinţă istorică,* purtând sub frunte miracolul mutaţiilor ontologice, trăieşte, de când s-a făcut om, în cele două orizonturi specifice numai lui: în cel al lumii date şi în orizontul misterelor – pe care încearcă, în această ultimă ipostază, să le reveleze mereu prin prisma potenţialului său creator, permis însă doar în limitele impuse de cenzura transcendentă a Marelui Anonim; el participând, de fapt, doar ca o *potrivire de diferenţiale* în cadrul acestei „autogenerări nesfârşite", ce decurge din Fondul Anonim şi din care rezultă însăşi lumea reală, care pare astfel a fi o „poveste infinit mutilată."[93]

Bibliografie

Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică: Diferenţialele divine, Aspecte antropologice, Fiinţa istorică,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1997

Vasile Băncilă, *Lucian Blaga - energie românească*, îngrijirea ediţiei, adnotări, notă asupra ediţiei şi tabel biobibliografic de Ileana Băncilă, Editura Marineasa, Timişoara, 1995

Gh. Al. Cazan, *Istoria filosofiei româneşti, Editura Didactică şi Pedagogică,* Bucureşti, 1984

G. Călinescu, *Istoria literaturii române. De la origini până în prezent,* Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1941

Ovidiu Drimba, *Filosofia lui Blaga,* reeditare, Casa de Editură „Excelsior", Bucureşti, 1994

Constantin Noica, *Simple introduceri la bunătatea timpului nostru*, ediţie îngrijită de Marin Diaconu şi Gabriel Liiceanu, Editura Humanitas, Bucureşti, 1992

Ion Mihail Popescu, *O perspectivă românească asupra teoriei culturii şi valorilor. Bazele teoriei culturii şi valorilor în sistemul lui Lucian Blaga,* Ed. Eminescu, Bucureşti, 1980

Dumitru Stăniloae, *Poziţia dlui Lucian Blaga faţă de Creştinism şi Ortodoxie,* Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1942

Alexandru Surdu, *Vocaţii filosofice româneşti*, colecţia Biblioteca de filosofie, Editura Ardealul, Târgu-Mureş, 2003

Alexandru Tănase, *Lucian Blaga - filosoful poet, poetul filosof,* Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1977

Gheorghe Vlăduţescu, *Filosofia legendelor cosmogonice româneşti,* Editura Minerva, Bucureşti, 1982

x x x, *Dicţionar filosofic*, Editura Politică, Bucureşti, 1978

x x x, *Istoria filosofiei româneşti,* vol. II, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1980

[93] Lucian Blaga – *Diferenţialele divine*, ed. cit. p. 161

BDD-A27524 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:23 UTC)